

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
завідувач кафедри

 Євмененко О.В.
«20» листопада 2025 р.

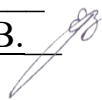
**ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Середня освіта. Українська мова і література»
Безвугляк Олени Валеріївни

Науковий керівник:
Нікольченко Марія Владиславівна
кандидат філологічних наук,
доцент

Рецензент:
Жижома Оксана Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та
слов'янської філології ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою 80 С добре
Секретар ЕК Євмененко О.В.
«19» грудня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Феномен давньоукраїнської літератури у контексті розвитку вітчизняної культури.	6
Висновки до розділу 1.	19
РОЗДІЛ 2. Специфіка інтерактивних методів навчання на уроках літератури.	21
Висновки до розділу 2.	28
РОЗДІЛ 3. Інтерактивні методи вивчення давньої української літератури в закладі загальної середньої освіти.	30
3.1. Конспект уроку «Знайомимось зі світом давньої української літератури»	30
3.2. Конспект уроку «Повість минулих літ і народні казки – як зберігається пам’ять про минуле».	35
3.3. Конспект уроку «Філософія і поезія Григорія Сковороди – шлях до свободи й щастя».	39
3.4. Конспект уроку «Творчість Івана Вишенського».	45
3.5. Конспект уроку «Слово про похід Ігорів» – видатна пам’ятка давньої української літератури.	49
Висновки до розділу 3.	54
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Формування української культури як самобутнього явища неможливе без глибокого осмислення її літературних витоків. Давньоукраїнська література, що охоплює період від запровадження християнства до кінця XVIII століття, є не лише історичним джерелом, а й фундаментом духовного, естетичного та ідеологічного розвитку українського народу. Її тексти – літописи, життя святих, повчання, полемічна проза – відображають складні процеси становлення національної ідентичності, формування моральних і культурних орієнтирів, а також взаємодію з іншими цивілізаційними моделями, зокрема візантійською, латинською та слов'янською.

У сучасному освітньому процесі серед обов'язків вчителя вагоме місце посідає творчий потенціал учителя, його вміння неординарно підходити до освітнього процесу, сприяти розвитку здібностей і бажання вдосконалювати свої вміння і знання. Так, Ян Каменський вважав, що рушійною силою навчання є інтерес, а за допомогою оригінальної форми пізнання школярі мають змогу засвоїти нові знання, уміння і навички. Отож, головним завданням вчителя на сьогодні є процес зацікавлення учнів до навчання.

Інтерактивне навчання передбачає залучення до навчального процесу усіх учнів, що є особливо цінним у вихованні соціально активної особистості. Учні мають можливість рефлексувати з приводу того, що вони знають та думають.

Пізнання та опанування навчального матеріалу здійснюється у процесі спільної діяльності, коли кожен робить власний внесок у навчальний процес, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена потребою переосмислення ролі давньоукраїнської літератури у сучасному культурному дискурсі, особливо в умовах національного відродження, інформаційної війни та пошуку нових смислів у традиційних текстах. Давня література не є архаїчним реліктом, а виступає як динамічний чинник, що продовжує впливати на формування світоглядних засад, етичних норм і художніх моделей сучасної української культури. Окрім того, важливим аспектом у сучасній літературній освіті є

оновлення методології викладання давнього письменства, зацікавлення сучасних учнів під час вивчення давньої української літератури.

Метою роботи є комплексне дослідження феномену давньоукраїнської літератури як культурного явища у контексті його вивчення у закладах загальної середньої освіти. Давнє письменство відіграло ключову роль у становленні вітчизняної культурної традиції, тому потребує нового підходу до презентації цього літературного явища у школі.

Об'єктом дослідження є використання інтерактивних методів навчання на уроках української літератури у закладах загальної середньої освіти, оскільки давньоукраїнська література – це знакова система текстів, що формувалися в межах історико-культурного простору України.

Предметом дослідження є ідейно-естетичні, жанрові та стилістичні особливості давнього українського письменства у контексті використання інтерактивних методів її вивчення у школі.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання таких завдань:

- визначити історико-культурні передумови виникнення давньоукраїнської літератури;
- охарактеризувати її жанрову структуру та стилістичні домінанти;
- виявити механізми впливу давньої літератури на формування української ідентичності;
- охарактеризувати особливості використання інтерактивних методів навчання під час вивчення давньої української літератури в школі;
- дослідити особливості давньоукраїнських текстів у сучасному освітньому просторі;
- розробити конспекти уроків літератури та окремі вправи із використанням інтерактивних технологій навчання.

Сутність та ефективність використання інтерактивних методів презентовані у працях А. Алексюк, О. Башкір, К. Біницької, Л. Варзацької, І. Дичківської, Ю. Мирончук, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Сиротенко,

В. Шатківської та інших. Специфічні риси давнього українського письменства дослідженні у роботах П. Білоуса, О. Білоус, С. Квіта, Ю. Шевельова, Н. Яковенко.

Методи дослідження: під час написання кваліфікаційної роботи використані теоретичний, історичний, структурно-функціональний, контекстологічний, зіставний, трансформаційний методи, метод компонентного аналізу.

Наукова новизна. Під час виконання дослідження було розроблено систему вправ та конспекти уроків з української літератури, під час яких вивчається давнє українське письменство.

Результати кваліфікаційної роботи **апробовані в таких публікаціях:**

1. Специфіка вивчення давньої української літератури в закладі загальної середньої освіти. *Матеріали III Всеукраїнської конференції «Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі»* (23.10.2025, МДУ, Київ).

2. Феномен давньоукраїнської літератури у контексті розвитку вітчизняної культури. *Дебют: збірник тез доповідей студентів факультету філології та масових комунікацій за результатами участі в Декаді студентської науки – 2025*. Київ: Маріупольський державний університет, 2026. У друці.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота «Інтерактивні методи вивчення давньої української літератури в закладі загальної середньої освіти» складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 63 сторінки. Під час роботи над дослідженням опрацьовані різноманітні наукові і методичні джерела: список літератури до роботи містить 60 позицій.

РОЗДІЛ 1.

ФЕНОМЕН ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ

Формування давньоукраїнської літератури відбувалося в умовах складної історичної динаміки, що охоплює період від християнізації Русі (988 р.) до кінця XVIII століття. Цей етап розвитку української культури позначений активним впливом християнської традиції, візантійської духовності, а згодом – європейських гуманістичних і барокових ідей. Літературна творчість того часу була тісно пов'язана з релігійними, освітніми та політичними процесами, що визначали культурну парадигму українського суспільства. Літературознавець Петро Білоус про особливості давньоукраїнського письменства говорить так: «Художньо-образному мисленню давньоукраїнської літератури властиві символізм та алегоризм (середньовічна доба), складна метафоризація й антитетика (барокова доба). Взявши за основу, наприклад, що «Слово про Ігорів похід» – не ілюстрація історичних подій, а художній твір, легше збагнути естетичні механізми творення, моделювання тексту, його глибину (підтекст), горизонти (образний контекст)» [9, с. 13]. Запровадження християнства стало поворотним моментом у розвитку писемної культури. Саме з прийняттям нової релігії виникає потреба в перекладі богослужбових текстів, створенні житій, проповідей, повчань. Візантійська модель християнської літератури була адаптована до місцевих умов, що сприяло формуванню унікального стилю – монументального, глибоко сакрального, з орієнтацією на морально-етичне виховання.

Давня українська література (XI–XVIII ст.) характеризується теоцентризмом (тісний зв'язок із церквою та Біблією), рукописним характером (часто без зазначення автора та дати), символізмом та алегоричністю, використанням сталих формул і цитат, а також монотематичністю та афористичністю викладу, орієнтацією на авторитетні зразки (як-от Біблія), а не індивідуальне самовираження, та «імітативним» (наслідувальним) стилем, де

автор сприймається як виконавець волі Божої. Жанри були практично орієнтовані (літописи, житія, проповіді тощо), а композиція часто проста з повторами та паралелізмами.

Основні риси давньої української літератури:

- теоцентризм і релігійний світогляд – християнство, Біблія та церковні тексти стали основним джерелом і взірцем. Мета – служіння Богу, а не індивідуальне самовираження автора.
- рукописний характер – твори розповсюджувались у рукописах, часто без імені автора, дат, з пропусками та змінами під час переписування;
- використовувалась кирилиця (устав, напівустав);
- символізм, алегоризм, герменевтика – тексти сповнені символів, алегорій, що вимагало особливого мистецтва тлумачення (герменевтика).
- монотематичність, зосередження на одній думці. Думки концентрувались у формулах, часто наприкінці;
- синтаксична простота, короткі, уривчасті речення, повтори слів;
- повтори, самоциткування, цитування. Використання усталених фраз і штампів;
- паралелізм, сусідні речення чи думки співзвучні;
- авторська свідомість (анонімність). Письменник – не творець, а виконавець волі Божої, тому не прагнув до індивідуального вираження.
- часта анонімність творів [19].

Жанри давнього письменства обслуговували практичні потреби (церква, держава, юридичні питання): літописи («Повість минулих літ»), житія, повчання («Повчання дітям» Володимира Мономаха), патерики («Києво-Печерський патерик»), «Слово о полку Ігоревім» [9, с. 15].

Давнє письменство пов'язане із фольклором. Оригінальні твори виникали на перетині фольклорних та літературних традицій.

Одним із ключових осередків літературної творчості XI–XII століть був Києво-Печерський монастир. Саме тут створювалися житія святих, зокрема житіє Феодосія Печерського, яке стало зразком духовної біографії.

Монастирська традиція сприяла розвитку жанру повчань, проповідей, а також літописання – як форми історичної рефлексії.

Літописна традиція є формою культурної пам'яті. Так, «Повість минулих літ» – одна із найвизначніших пам'яток давньоукраїнської літератури – є не лише історичним джерелом, а й літературним текстом, що формує національну свідомість. Літописна традиція поєднує хроніку подій із морально-етичними оцінками, створюючи образ Русі як сакрального простору, обраного Богом [9, с. 16].

У період Ренесансу та Реформації українська література зазнає значних змін. З'являється полемічна проза, що реагує на виклики католицизму та унії. Твори Івана Вишенського, Мелетія Смотрицького, Захарії Копистенського демонструють високий рівень філософської рефлексії, риторичної майстерності та культурної самосвідомості. Цей етап позначений переходом від сакрального до світського мислення, що розширює функції літератури як інструменту суспільного впливу [9, с. 18].

Жанрова система та стильові особливості давньоукраїнської літератури є своєрідними і дещо незвичними для сучасного читача. Давньоукраїнська література вирізняється багатством жанрових форм, які формувалися під впливом християнської традиції, візантійської риторики, а згодом – західноєвропейських культурних моделей. Її жанрова система є свідченням високого рівня духовної рефлексії, естетичного мислення та культурної адаптації.

Літописання – один із провідних жанрів давньоукраїнської літератури, що поєднує хронікальне викладення подій із морально-етичними оцінками. «Повість минулих літ» – не просто історичний документ, а текст, що формує національну пам'ять, конструює образ Русі як сакрального простору, обраного Богом. Літописець виступає не лише як хроніст, а як мислитель, що інтерпретує події крізь призму християнської етики [9, с. 25].

Так, «Повість минулих літ» – видатна пам'ятка давньої української літератури та історіографії початку XII століття. Це перший системний літописний звід, який заклав основу східнослов'янської історичної традиції.

Літопис був укладений у 1110-х роках у Києві. Традиційно його авторство пов'язують із ченцем Нестором-літописцем Києво-Печерського монастиря, хоча сучасні дослідники вважають текст результатом колективної праці кількох літописців.

За жанром це літопис, а за формою – хронологічний виклад подій «від створення світу» до початку XII століття. Поєднує риси історичного оповідання, легенди, переказу, повчання та житійної літератури.

Тематикою є походження слов'ян і Русі; заснування Києва; князювання Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, Володимира, Ярослава; запровадження християнства на Русі; міжкнязівські уособиці та зовнішні загрози.

Головною думкою твору є уславлення Руської землі та заклик до її єдності. Автор наголошує на божественному призначенні історії; необхідності злагоди між князями; моральній відповідальності правителів перед народом; ролі християнства як духовної основи держави.

У літописі змальовано історичних осіб як носіїв певних моральних якостей: Володимир Великий – мудрий державотворець і хреститель Русі; Ярослав Мудрий – символ справедливого правління й освіченості; негативно оцінюються князі, що спричиняють чвари та братовбивства.

Літопис написано архаїчною книжною мовою з елементами живого мовлення; образність, використання біблійних мотивів; поєднання сухої хроніки з яскравими оповідними епізодами (легенда про Кия, Щека і Хорива, смерть Олега) [33, с. 13].

Значення твору: найдавніше й найважливіше джерело з історії Київської Русі; основа подальшого літописання; важлива пам'ятка української культурної та літературної спадщини. «Повість минулих літ» - не лише історичний документ, а й художній твір із глибоким ідейним змістом. Вона формує уявлення про минуле, національну ідентичність і моральні цінності давньої Русі.

Життя святих і проповіді є провідними жанрами давньої української літератури, тісно пов'язаними з утвердженням християнства на Русі. Вони мали не лише релігійне, а й важливе виховне, моральне та культурне значення, формуючи світогляд суспільства.

Житіє – це оповідь про життя, подвиги та духовний шлях святого. Жанр прийшов із візантійської традиції й активно розвивався в Київській Русі з XI століття. У житіях зображено: відмову від мирського життя; служіння Богові та людям; духовну боротьбу, терпіння й смирення; чудеса, мучеництво, святість.

Типовими героями були ченці, князі-християни, мученики. Провідними творами є «Житіє Бориса і Гліба» - приклад ідеалу християнської покорності та братолюбства; «Житіє Феодосія Печерського» - образ подвижника, духовного наставника й організатора монастирського життя.

Ідейними особливостями таких творів є утвердження християнських чеснот (смирення, любов, милосердя); ідеалізація образу святого як морального взірця; заклик до духовного самовдосконалення.

Мова і стиль житій урочисті, піднесений стиль; численні біблійні цитати; символічність і риторичність; відсутність психологічної деталізації – герой постає як носій ідеалу.

Проповідь – це ораторський твір, спрямований на тлумачення Святого Письма та моральне наставлення слухачів. Тематикою є християнська мораль і заповіді; боротьба з гріхами; обов'язки людини перед Богом і громадою; суспільна відповідальність правителів.

Відомими авторами та творами є Іларіон Київський – «Слово про Закон і Благодать»; Кирило Туровський – повчальні й святкові проповіді; Володимир Мономах – «Повчання дітям» (має риси проповіді). Художніми особливостями творів є логічна побудова та чітка аргументація; використання риторичних запитань, звертань, повторів; поєднання біблійних образів із прикладами з реального життя.

Життя і проповіді стали основою духовної культури Київської Русі; виконували виховну та просвітницьку функції; сприяли розвитку книжної мови

та ораторського мистецтва; формували моральні ідеали суспільства. Життя святих і проповіді в давній українській літературі були важливими засобами духовного виховання. Вони поєднували релігійний зміст із художнім словом, закладаючи моральні цінності, які зберігають актуальність і сьогодні.

Життя святих є духовною біографією і певним культурним кодом. Жанр життя відіграє важливу роль у формуванні моральних ідеалів. Житіє Феодосія Печерського, Нестора Літописця, Антонія Печерського – це не лише описи аскетичного життя, а й моделі поведінки, що закріплюють християнські чесноти як культурну норму. Стиль житій – монументальний, урочистий, з акцентом на духовну велич і жертвність.

Проповіді та повчання в давній літературній традиції презентують своєрідну риторику віри. Проповідницька література (Іларіон Київський, Кирило Туровський) демонструє високий рівень риторичної майстерності. Вона поєднує богословське знання з емоційним впливом, формуючи у слухача/читача моральну позицію. Стиль – орнаментальний, з використанням метафор, алегорій, біблійних алюзій.

Полемічна проза є літературою ідеологічного спротиву. У XVI–XVII століттях виникає жанр полемічної прози, що реагує на виклики католицизму та унії. Твори Івана Вишенського, Мелетія Смотрицького, Стефана Зизанія – це приклади літератури, що поєднує богословську аргументацію з політичною позицією. Стиль – гострий, публіцистичний, з елементами сатири, інвективи, апеляції до народної свідомості.

Полемічна література – це напрям давньої української літератури кінця XVI – першої половини XVII століття, що виник у відповідь на загострення релігійних і національних протиріч після Берестейської унії 1596 року. Її основою стала гостра ідейна боротьба між православ'ям і католицизмом (уніатством). Полемічна література розвивалася в умовах: втрати українцями політичної самостійності; посилення полонізації та окатоличення; загрози православній вірі, мові та культурі. Твори цього напрямку мали на меті захист духовної та національної ідентичності українського народу.

Основні теми полемічної літератури: захист православної віри; критика Берестейської унії; осуд католицького духовенства; утвердження прав українського народу; значення освіти, мови й книжності.

Провідними ідеями є: вірність православній традиції; право народу на власну віру й культуру; рівність усіх людей перед Богом; моральна відповідальність духовних і світських можновладців. Провідними представниками є Іван Вишенський – послання, спрямовані проти унії та церковної верхівки; Мелетій Смотрицький – «Тренос» («Плач церкви»); Герасим і Мелетій Смотрицькі, Захарія Копистенський – полемічні трактати й послання та ін.

Полемічна література представлена різними жанрами: послання, трактати, памфлети, відкриті листи, проповіді з полемічним спрямуванням. Мова і стиль полемічної літератури характеризується публіцистичністю і емоційною насиченістю, поєднанням логічних доказів із пристрасною риторикою, використанням біблійних цитат, зверненням до читача, риторичними запитаннями, сарказмом і гострою критикою, поступовим наближенням книжної мови до живої народної.

Значення полемічної літератури є непересічним, вона стала важливим етапом розвитку української публіцистики, сприяла формуванню національної самосвідомості, захищала духовні цінності українців, підготувала ґрунт для розвитку нової української літератури.

Полемічна література – це література ідейної боротьби, що поєднала релігійні, суспільні й національні проблеми. Вона відіграла ключову роль у збереженні православної віри, мови та культури українського народу в складний історичний період.

Барокова література позначена естетикою складності. У XVII–XVIII століттях давньоукраїнська література набуває рис барокової естетики: складна метафорика, контрастність, риторичне багатство. Цей стиль відображає глибину духовних пошуків, кризу ідентичності, прагнення до гармонії між земним і

небесним. Барокова поезія, драматургія, філософські трактати (Григорій Сковорода) є завершальним етапом давньої літературної традиції.

Барокова українська література – це важливий етап розвитку національного письменства XVII–XVIII століть, що сформувався в руслі європейського бароко. Вона відображає складну історичну добу, поєднуючи релігійні, філософські, моральні та національні проблеми.

Розвиток барокової літератури припадає на період визвольної боротьби українського народу, активного розвитку освіти й книгодрукування, діяльності Києво-Могилянської академії, утвердження козацької державності. Бароко стало відповіддю на драматизм епохи, її суперечності та духовні пошуки.

Світоглядними рисами бароко є відчуття мінливості та тлінності світу, поєднання земного й небесного, тілесного й духовного, контрастність, парадоксальність мислення, глибока релігійність і філософічність. Основними темами є сенс людського життя й призначення людини, смерть і безсмертя душі, боротьба добра і зла, патріотизм і захист Батьківщини, слава Бога й велич людини як Божого творіння.

Барокова українська література вирізняється різноманіттям жанрів: поезія (духовна, філософська, панегірична, сатирична), драма (шкільна драма, містерії, інтермедії), проповіді та ораторська проза, полемічні й філософські трактати, історичні твори й літописи.

Мову і стиль барокової літератури характеризує пишність і образність мовлення, алегорії, символи, метафори, антитези, гіперболи, риторичні фігури, поєднання книжної традиції з елементами живої народної мови. Провідними представниками цього письменства є Іван Величковський – майстер барокової поезії, Лазар Баранович – проповідник і поет, Іоаникій Галятовський – теоретик проповідництва, Феофан Прокопович – драматург, філософ, публіцист, Григорій Сковорода – завершальна постать українського бароко.

Значення барокової літератури є важливим, вона стала вершиною давньої української літератури, збагатила мову й поетику, сприяла розвитку освіти й театру, вплинула на подальший розвиток нової української літератури. Барокова

українська література – це глибоко філософське й художньо вишукане явище, яке відобразило духовні пошуки українського народу. Вона поєднала європейські культурні тенденції з національною традицією, створивши унікальний літературний спадок.

Давня українська література (XI–XVIII ст.) є фундаментом національної літературної традиції та духовної культури України. Вона формувалася в тісному зв'язку з історією, релігією, освітою й суспільним життям, закладаючи світоглядні, моральні та художні засади подальшого розвитку культури.

Давня література вплинула на формування національної свідомості, утверджувала ідею єдності Руської (Української) землі, виховувала патріотизм і відповідальність за долю Батьківщини, зберігала історичну пам'ять народу. Літописи, житія, полемічні та барокові твори сприяли усвідомленню власної історії та культурної самобутності.

Давнє письменство заклало розвиток української літературної традиції. Саме в давній літературі було закладено основні жанри (літопис, житіє, проповідь, драма, поезія), художні прийоми й образну систему, традиції морально-філософського осмислення життя. На цих засадах формувалася нова українська література XIX століття.

Становлення літературної мови закладалось саме в давній українській літературі, вона сприяла розвитку книжної мови, поєднала церковнослов'янську традицію з елементами живої народної мови, підготувала ґрунт для формування сучасної української літературної мови.

Формування моральних і духовних цінностей відбилось у творах давньої літератури. Давні автори утверджували ідеали добра, справедливості, милосердя, християнську мораль, повагу до людини, родини, громади, відповідальність правителів перед народом. Ці цінності стали складовою української культурної традиції.

Розвиток освіти та культури був тісно пов'язаний із діяльністю монастирів і шкіл, книгодрукуванням, розвитком філософії, театру, музики. Зокрема,

барокова література сприяла становленню українського театру та ораторського мистецтва.

Українська давня література тісно пов'язана із європейською культурою: розвивалася в контексті європейських культурних процесів (Візантія, Ренесанс, Бароко), поєднувала європейські ідеї з національною традицією, утверджувала Україну як частину європейського культурного простору. Отже, давня українська література відіграла визначальну роль у формуванні літератури й культури України. Вона стала духовним і художнім підґрунтям національної ідентичності, зберегла історичну пам'ять і створила умови для розвитку нової української літератури.

З огляду на все, що вищезазначене, під час роботи із давніми текстами у закладі загальної середньої освіти слід розробляти цікаві творчі підходи, з уважністю ставитися до вибору методів навчання для того, щоб зацікавити сучасного школяра давніми текстами, мотивувати учнів до читання та аналізу.

Давньоукраїнська література представлена низкою текстів, які стали не лише літературними пам'ятками, а й культурними кодами, що формували світогляд українського народу. Їхній аналіз дозволяє виявити ідейні домінанти, жанрові особливості та механізми впливу на вітчизняну культуру. Зупинимосся на знакових текстах давнього українського письменства.

«Повість минулих літ» є наративом національної пам'яті. Авторство традиційно приписується Нестору Літописцю, написана близько 1113 року. Жанр – літопис, історико-релігійна проза. Культурне значення непересічне: формує уявлення про походження Русі, її князів, моральні засади влади; уводить сакральну концепцію історії: події трактуються як прояв Божої волі; висвітлює ідею єдності народу, важливість християнства як духовного фундаменту.

У тексті спостерігаємо давню історію Київської Русі: *«Звідки пішла Руська земля, хто в Києві почав першим княжити і звідки Руська земля стала бути...»* [33, с. 12]. Провідною думкою твору є збереження історичної пам'яті, роздуми про витоки державності. Це вступна фраза до літопису, яка окреслює мету

твору – дослідити походження Русі. Вона формує уявлення про тяглість історії, закладає основу національної самосвідомості через пошук коренів.

«Житіє Феодосія Печерського» – це духовна модель християнської культури. Автором вважають Нестора Літописця. Жанр: агіографія (житіє святого). Дата написання: кінець XI ст. Культурне значення:

- пропагує ідеали смирення, аскетизму, служіння ближньому;
- встановлює моральні орієнтири для суспільства;
- формує образ монастиря як духовного центру культури.

У тексті знаходимо таку характеристику Феодосія Печерського: *«Був він тихий, лагідний, у пості й молитві перебував, не шукав слави людської, а лише Божої благодаті...»* [3, с. 89].

Ідеєю твору є християнська мораль, образ святого. У творі змальовано канон святого як культурного героя, що втілює ідеал доброчесності, смирення та духовної глибини. Він формує моральний орієнтир для суспільства і закладає етичні основи національної ідентичності.

Ідею сакральності рідної землі бачимо ми в роботі Іларіона Київського **«Слово про Закон і Благодать»**. *«І не в страху, а в любові прийняли ми віру Христову, не примусом, а добровільно...»* [3, с.45]. У творі Русь постає як обрана Богом земля, освячена хрещенням, місія якої – зберігати істинну віру. Наведені слова підкреслюють, що хрещення Русі було актом свідомого вибору, а не насильницького примусу. Вона формує образ народу як духовно зрілого, здатного до самостійного рішення, що є основою національного самоствердження через віру.

Хочеться згадати **Івана Вишенського** як полеміста, як голос народу, який захищає віру, традицію та духовну автономію, формуючи ідею спротиву як складову національної ідентичності в творі **«Послання до єпископів»**, в якому він виступає як представник народної свідомості, що протистоїть латинізації. В роботі він критикує церковну ієрархію, захищає православ'я: *«Ви, єпископи, не пастирі, а вовки, що роздирають стадо Христове...»* [13, с.103].

Слід згадати барокового філософа і поета **Григорія Сковороду**, який поєднує християнську мораль з античною філософією та впливає на розвиток української філософської думки та естетики, пропагує ідею «спорідненої праці» як основу гармонійного життя, а також впливає на розвиток української філософської думки та естетики: *«Шукай не щастя, а істину – і щастя знайде тебе...»* [40, с. 218].

Наведені слова презентують основну ідею Сковороди – пошук істини як внутрішнього покликання. Вона формує етичну та інтелектуальну основу національної культури, де щастя є наслідком духовного самопізнання, а не зовнішніх обставин.

У давній українській літературі слід визначити ідеї, що формують національну ідентичність. Давньоукраїнська література відіграла ключову роль у формуванні національної ідентичності, закладаючи основи духовної, моральної та культурної самосвідомості. Через сакральні образи, історичні наративи, моральні повчання та полемічні виступи вона створювала уявлення про «своє» – рідну землю, віру, мову, народ.

Християнська мораль як культурна основа. Ідеали смирення, жертвовності, любові до ближнього – як норми суспільного життя. Іван Вишенський у «Посланні до єпископів» писав: *«Ви, єпископи, не пастирі, а вовки, що роздирають стадо Христове...»* [13, с.103]. У творі спостерігаємо духовний спротив, критику церковної ієрархії.

Наведені слова є прикладом літературної дискусії, що викриває моральну деградацію духовенства. Вишенський виступає як захисник істинної віри, мови та традиції, формуючи ідею спротиву як складову національної ідентичності.

Це – приклад літератури як інструменту боротьби за духовну автономію, що формує ідею спротиву як частину ідентичності. Іван Вишенський свідомо обирає народну мову як засіб духовного спротиву та ідентифікації. Протиставлення латині підкреслює прагнення до доступності, автентичності та утвердження української мовної традиції як носія національної ідеї. Це сприяє утвердженню української мови як носія національної ідеї.

Давньоукраїнська література не є лише об'єктом академічного вивчення – вона активно функціонує в сучасному культурному просторі, переосмислюється митцями, науковцями, освітянами та громадськими діячами. Її ідеї, образи та стилістика стають джерелом натхнення, засобом самоідентифікації та інструментом культурного спротиву.

У шкільній програмі з української літератури вивчаються «Слово про Ігорів похід», «Повість минулих літ», життя святих як основа національної літературної традиції. У підручниках часто наводиться уривок: «*О, руська земле, вже за горою ти!*» [42, с. 37]. Наведені слова передають емоційний стан героя, який віддаляється від рідної землі. Вона втілює мотив любові до Батьківщини, тривоги за її долю, що є характерним для патріотичної лірики давньоукраїнської літератури.

Це формує у школярів повагу до історичної спадщини та розуміння глибини культурного коріння. Чудовий приклад в сучасній літературі ми спостерігаємо у романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» простежується ідея культурної пам'яті, що перегукується з літописною традицією – герої шукають себе через історію.

Театральна вистава «Сковорода» у Львівському театрі ім. Леся Курбаса – приклад сучасної інтерпретації барокової філософії.

Вищеназвані риклади демонструють, як давні тексти надихають на нові художні форми. У соцмережах поширювали цитати зі «Слова про Закон і Благодать» Іларіона як символ духовної незалежності. Це свідчить про те, що давня література є джерелом національного спротиву та моральної сили.

У працях Юрія Шевельова давня література розглядається як основа мовної та культурної окремішності України [53, с. 53]. Дослідник розглядав давню літературу як основу мовної та культурної незалежності України. Провідною є думка про мовну і культурну ідентичність України.

Шевельов наголошує, що давньоукраїнська література не лише формувала мовну традицію, а й закладала фундамент особного місця української культури в контексті європейської цивілізації.

Наталя Яковенко у книзі «Паралельний світ» аналізує літописну традицію як спосіб конструювання історичної пам'яті [60, с. 65].

Дослідниця аналізує літописну традицію як спосіб конструювання історичної пам'яті. Н. Яковенко розглядає літописи не лише як джерело фактів, а як інструмент формування колективного уявлення про минуле, що впливає на національну самосвідомість. Це демонструє, що давня література є предметом глибокого наукового осмислення і джерелом нових інтерпретацій.

Давня українська література також позначена цифровою популяризацією. Так, проєкт «Сковорода Today» – Instagram-сторінка, яка публікує цитати Сковороди у сучасному дизайні.

Онлайн-бібліотеки, як-от «Електронна бібліотека української літератури», надають доступ до текстів «Повісті минулих літ», житій, проповідей тощо. Така популяризація робить давню літературу доступною для широкої аудиторії, особливо для молоді.

Висновки до розділу 1.

У розділі зазначено, що формування давньоукраїнської літератури відбувалося в умовах складної історичної динаміки, що охоплює період від християнізації Русі (988 р.) до кінця XVIII століття. Цей етап розвитку української культури позначений активним впливом християнської традиції, візантійської духовності, а згодом – європейських гуманістичних і барокових ідей. Літературна творчість того часу була тісно пов'язана з релігійними, освітніми та політичними процесами, що визначали культурну парадигму українського суспільства.

Проаналізовані етапи розвитку давнього українського письменства, його специфічні риси, особливості жанрової системи та авторської свідомості давнього письменника. Зазначено, що жанри давнього письменства обслуговували практичні потреби (церква, держава, юридичні питання): літописи («Повість минулих літ»), житія, повчання («Повчання дітям» Володимира Мономаха), патерики («Києво-Печерський патерик»), «Слово о

полку Ігоревім». Давнє письменство пов'язане із фольклором. Оригінальні твори виникали на перетині фольклорних та літературних традицій.

Окреслено, що одним із ключових осередків літературної творчості XI–XII століть був Києво-Печерський монастир. Саме тут створювалися житія святих, зокрема житіє Феодосія Печерського, яке стало зразком духовної біографії. Монастирська традиція сприяла розвитку жанру повчань, проповідей, а також літописання – як форми історичної рефлексії.

Зазначено, що полемічна проза є літературою ідеологічного спротиву. У XVI–XVII століттях виникає жанр полемічної прози, що реагує на виклики католицизму та унії. Твори Івана Вишенського, Мелетія Смотрицького, Стефана Зизанія – це приклади літератури, що поєднує богословську аргументацію з політичною позицією. Стиль – гострий, публіцистичний, з елементами сатири, інвективи, апеляції до народної свідомості. Барокова література позначена естетикою складності. У XVII–XVIII століттях давньоукраїнська література набуває рис барокової естетики: складна метафорика, контрастність, риторичне багатство. Цей стиль відображає глибину духовних пошуків, кризу ідентичності, прагнення до гармонії між земним і небесним. Барокова поезія, драматургія, філософські трактати (Григорій Сковорода) є завершальним етапом давньої літературної традиції.

РОЗДІЛ 2.

СПЕЦИФІКА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Людське життя швидко змінюється, що пов'язано із загальним рівнем життя, економічною ситуацією, розвитком прогресу тощо. Сучасна освіта має встигати рухатися одночасно із розвитком суспільного життя. Традиційна організація освіти, яка була спрямована просто на передавання знань від учителя до учня, із кожним роком втрачає свою значущість. Саме тому сучасна освітня система спрямована на виховання людини, яка самостійно здобуває знання шляхом пошуку інформації, її аналізу, зіставлення різних інформаційних джерел. Учителі-новатори вважають, що в центрі уваги сучасної освіти мають бути не лише навчальні предмети, а й способи мислення та діяльності учнів.

Ефективність навчального процесу залежить від доцільності використання методів відповідно до специфіки роботи з певними класами або ж з певними учнями. Існує чимала кількість визначень поняття «метод навчання». Так, наприклад, в посібнику І. Олійник, В. Іваненко зазначено, що метод навчання трактується як «система цілеспрямованих дій учителя, що організовує пізнавальну й практичну діяльність учнів, яка забезпечує їм засвоєння знань з предмета, допомагає виробити відповідні уміння, набуті потрібні мовні навички» [30, с. 40].

Існує чимало класифікацій методів навчання. Загальноприйнятим вважається поділ форм взаємодії вчителя й учнів у навчально-виховному процесі на три групи методів – пасивного, активного й інтерактивного [31, с. 2].

Активне навчання – це така організація та ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів [4, с. 2].

До активних методів навчання М. Дяченко-Богун відносить метод проєктів, моделювання професійних ситуацій, рольові та ділові ігри, проведення

«круглих столів» тощо, орієнтованих на особистість студента, на його активну участь у саморозвитку, отримання якісних знань, професійних умінь, творче рішення конкретних проблем [16, с. 7]. К. Біницька серед активних методів навчання виокремлює такі: мозковий штурм, карта ідей, метод проєкту. Ці методи засновані на роботі в малих групах [10, с. 5].

Пасивні методи навчання можуть бути потрактовані як такі, що забезпечують запам'ятовування інформації й формування знань. З інтелектуальних процесів тут мобілізується пам'ять та частково аналогія. Такі методи беруть свій початок ще з середніх віків і сьогодні вони є неефективними під час навчання [45, с. 63].

Інтерактивні методи навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Суть його у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють [36, с. 4].

Інтерактивні методи у вивченні літератури – це способи організації навчання, за яких учні не лише пасивно слухають учителя, а активно взаємодіють між собою та з текстом: дискутують, аналізують уривки, працюють у групах, моделюють ситуації, презентують результати, тобто акцент переноситься з передачі готових знань на їх спільне відкриття та інтерпретацію.

Інтерактивні методи навчання – це такі способи роботи на уроці, за яких учні активно взаємодіють між собою та з учителем: обговорюють, дискутують, виконують творчі завдання, працюють у групах.

На уроках літератури вони особливо важливі, адже допомагають:

- краще зрозуміти художній текст;
- висловлювати власну думку;

- розвивати критичне мислення та мовлення.

Мета інтерактивного навчання літератури: зробити учня активним читачем, а не пасивним слухачем; навчити аналізувати твір, а не просто переказувати; виховати емоційне та ціннісне ставлення до літератури.

Вони потрібні саме на уроках літератури:

1. Література = діалог культур і смислів. Учні повинні не просто знати зміст твору, а вміти його тлумачити, співвідносити з власним досвідом, робити висновки. Інтерактивні методи створюють цей «живий діалог».

2. Розвиток критичного мислення. Дискусії, порівняння, аналіз різних інтерпретацій допомагають вийти за межі «єдиної правильної відповіді».

3. Комунікація та співпраця. Робота в парах чи групах формує вміння слухати, аргументувати, домовлятися – ключові компетентності НУШ.

4. Мотивація. Учень відчуває себе учасником процесу, а не стороннім слухачем; це підвищує інтерес і залученість.

5. Доступність складних текстів. Архаїчні чи символічні твори (наприклад, давня література) легше засвоюються через спільне обговорення, рольові ігри, візуалізації.

6. Формувальне оцінювання. У таких методах легко впроваджувати само – та взаємооцінювання, що відповідає сучасним стандартам освіти.

Інтерактивні методи на уроках літератури важливі:

- Глибше розуміння тексту. Учень стає співтворцем інтерпретації.
- Формування критичного мислення. Дискусії та порівняння різних точок зору допомагають аналізувати, а не лише переказувати.
- Мотивація. Робота в групах, творчі завдання, рольові ігри активізують інтерес.
- Розвиток компетентностей. Комунікація, співпраця, культурна грамотність, уміння презентувати себе.

Переваги інтерактивних методів:

- підвищують інтерес до читання;
- розвивають комунікативні навички;

- формують уміння працювати в команді;
- сприяють самовираженню учнів;
- роблять уроки живими й емоційно насиченими [35, с. 85].

Основні інтерактивні методи на уроках літератури:

- Робота в парах і групах (аналіз образів, обговорення вчинків героїв);
- Мозковий штурм (пошук ідей, асоціацій до теми або образу);
- Дискусія, дебати (обговорення проблем твору, позиції автора);
- Рольова гра, інсценізація (учні «входять у роль» персонажів);
- Метод «Мікрофон» (кожен коротко висловлює свою думку);
- Кластер, сенкан, асоціативний куш (узагальнення прочитаного в творчій формі) тощо [35, с. 101].

Переваги інтерактивних методів:

- підвищують інтерес до читання;
- розвивають комунікативні навички;
- формують уміння працювати в команді;
- сприяють самовираженню учнів;
- роблять уроки живими й емоційно насиченими.

Слід назвати українських дослідників інтерактивних методів навчання.

Так, вагомий внесок у розробку та впровадження інтерактивних методів зробила Олена Пометун – дослідниця інтерактивного навчання, співавторка концепції інтерактивних технологій в освіті. Лариса Пироженко – авторка праць з інтерактивних методів та технологій розвитку критичного мислення. Іван Зязюн досліджував педагогічну майстерність та гуманістичний підхід у навчанні. Василь Сухомлинський розробляв ідеї особистісно орієнтованого, діалогічного навчання, а Галина Токмань – методистка літератури, прихильниця діалогічного й особистісного підходу до аналізу художнього тексту.

Давня українська література (літописи, життя, повчання, полемічні твори) є важливою складовою формування національної свідомості учнів. Проте архаїчна мова, специфічний світогляд і віддаленість історичного контексту часто

ускладнюють її сприйняття. Саме інтерактивні методи навчання допомагають зробити ці тексти ближчими, зрозумілішими й цікавішими для школярів.

Отже, інтерактивні методи навчання літератури допомагають перетворити урок на живий діалог, де учень не просто вивчає текст, а думає, відчуває й творить. Саме такі уроки формують любов до читання та культури слова.

Інтерактивних методів у викладанні літератури.

Колективно-обговорювальні:

- Мозковий штурм. Використовується для актуалізації теми («Які асоціації викликає слово «Руська земля»?»).
- Дискусія / дебати. Учні обговорюють теми, мотиви або героїв твору, представляючи різні точки зору. Це сприяє розвитку аналітичного мислення та аргументації. Наприклад, дискусія «Чи можна вважати Ігоря героєм?» (за «Словом о полку Ігоревім»).
- Сократівський семінар. Глибинне обговорення моральних і філософських проблем твору.

Групові технології:

- «Мозаїка» Група опрацьовує свій фрагмент твору, а потім «збирають» цілісне бачення.
- Коло ідей. Усі по черзі висловлюють своє тлумачення образу чи теми.

Ігрові та рольові методи:

- Рольова гра / інсценізація. Наприклад, «суд над персонажем», літературна постановка уривку.
- Прес-метод. Учні захищають позицію героя або власну думку («Я вважаю, що..., тому що..., наприклад..., отже...»).
- Кейс-метод. Розгляд проблемної ситуації з твору (моральний вибір, конфлікт).

Учні можуть спробувати створити творчо-дослідницькі мультимедійні презентації, дослідницький проєкт або інтерпретації творів через різні види мистецтва.

- Проекти. Буктрейлер, візуалізація образу, створення віртуальної виставки.
- Мультимедійні презентації. Інфографіка про жанрову систему чи образи твору.
- Критичне читання. Робота з різними перекладами, коментарями, інтерпретаціями.

Під час вивчення давньої української можна використовувати такі інтерактивні методи навчання:

1. Робота в малих групах.

Учні об'єднуються в групи для аналізу уривків із літописів («Повість минулих літ»), житій («Житіє Феодосія Печерського») чи повчань Володимира Мономаха.

Результат: розвиток навичок співпраці, вміння тлумачити текст і презентувати спільну думку.

2. Рольові ігри.

Школярі «перевтілюються» в літописців, князів, ченців, полемістів і відтворюють історичні або уявні діалоги.

Результат: глибше розуміння мотивів авторів і історичних обставин створення творів.

3. Метод «Прес»

Учні формулюють власну позицію щодо ідей твору (наприклад, моральних настанов у «Повчанні дітям»), аргументують її та роблять висновки.

Результат: розвиток критичного мислення й уміння працювати з ідейним змістом тексту.

4. Інтерактивна хронологія

Створення спільної часової стрічки, де учні поєднують літературні пам'ятки з історичними подіями.

Результат: усвідомлення зв'язку літератури з історією та культурою.

5. Мультимедійні та цифрові інструменти. За умов дистанційного навчання цифрові та дистанційні засоби навчання є гранично важливими.

6. Використання онлайн-платформ, інтерактивних презентацій, відеофрагментів, віртуальних екскурсій до Києво-Печерської лаври.

Результат: підвищення мотивації та залученості учнів.

Можемо запропонувати таку структуру уроку з інтерактивом:

1. Мотивація. Проблемне питання чи візуальний стимул.
2. Актуалізація знань. Коротка бесіда, мінівікторина.
3. Інтерактивний етап. Обраний метод (дискусія, мозаїка, дебати).
4. Рефлексія. Вправа «Мікрофон», «одна думка – один аргумент», exit-ticket.

5. Домашнє завдання. Креативне чи дослідницьке продовження теми.

Умови успіху під час використання інтерактивних технологій на уроці літератури:

- Чітка мета та завдання кожного інтерактиву.
- Розподіл ролей у групі (спікер, секретар, модератор).
- Формувальне оцінювання: критерії участі, вміння аргументувати, співпраця.
- Підтримка атмосфери діалогу й поваги.

Інтерактивні методи у процесі вивчення давньої літератури відкривають широкі можливості, оскільки вони роблять складні та віддалені від сучасності тексти ближчими, зрозумілішими й більш захопливими для учнів а саме:

1. Активізація пізнавальної діяльності.
 - Учні не просто пасивно читають твір, а беруть участь у дискусіях, рольових іграх, дебатах.
 - Завдяки цьому формується інтерес до тексту та бажання глибше його аналізувати.
2. Формування критичного мислення.
 - Під час роботи з давніми творами учні вчаться ставити питання, співвідносити текст із контекстом епохи, аналізувати символіку, моральні й філософські проблеми.

- Інтерактивні методи (наприклад, метод «Прес», дискусії, мозковий штурм) допомагають виявляти різні точки зору.

3. Розвиток комунікативних навичок.

- Робота в групах, інсценізації та літературні проєкти формують уміння слухати й переконувати, аргументувати власну позицію.

4. Моделювання історико-культурного контексту.

- За допомогою інтерактивних методів (створення презентацій, карт ідей, історичних реконструкцій) учні краще уявляють побут, світогляд і моральні засади давніх епох.

5. Емоційне залучення.

- Рольові ігри (наприклад, «суд над героєм твору»), театралізація чи квест допомагають не лише зрозуміти, а й «прожити» зміст твору.

- Це сприяє глибшому засвоєнню матеріалу.

6. Використання сучасних технологій.

- Інтерактивні платформи (Kahoot, Padlet, Jamboard) дозволяють створювати вікторини, інтерактивні карти, комікси, що оживлюють давню літературу.

7. Формування міжпредметних зв'язків.

- Поєднання літератури з історією, культурологією, мистецтвом дає змогу комплексно зрозуміти твір і його епоху.

Інтерактивні методи у вивченні давньої літератури допомагають перетворити «важкий» для сприйняття матеріал на живий, зрозумілий та актуальний, сприяють глибокому розумінню й формуванню власної оцінки культурної спадщини.

Висновки до розділу 2.

У розділі зазначено, інтерактивні методи у вивченні літератури – це способи організації навчання, за яких учні не лише пасивно слухають учителя, а активно взаємодіють між собою та з текстом: дискутують, аналізують уривки,

працюють у групах, моделюють ситуації, презентують результати, тобто акцент переноситься з передачі готових знань на їх спільне відкриття та інтерпретацію.

Охарактеризовані основні інтерактивні методи вивчення літератури в школі. Так, продуктивними методами є: робота в парах і групах (аналіз образів, обговорення вчинків героїв); мозковий штурм (пошук ідей, асоціацій до теми або образу); дискусія, дебати (обговорення проблем твору, позиції автора); рольова гра, інсценізація (учні «входять у роль» персонажів); метод «Мікрофон» (кожен коротко висловлює свою думку); кластер, сенкан, асоціативний куш (узагальнення прочитаного в творчій формі) тощо.

Визначено, що на уроках літератури інтерактивні методи особливо важливі, адже допомагають:

- краще зрозуміти художній текст;
- висловлювати власну думку;
- розвивати критичне мислення та мовлення.

Метою інтерактивного навчання літератури є зробити учня активним читачем, а не пасивним слухачем; навчити аналізувати твір, а не просто переказувати; виховати емоційне та ціннісне ставлення до літератури, особливо до давнього письменства, яке є основою подальшого поступу красного письменства.

РОЗДІЛ 3

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Конспект уроку «Знайомимось зі світом давньої української літератури».

Тема: Знайомимось зі світом давньої української літератури

Клас: 5–6

Тип уроку: комбінований

Тривалість: 45 хв»

Мета уроку

Учні повинні:

- дізнатися, що таке давня література та які її основні пам'ятки;
- познайомитися з текстами літописами;
- розвивати уміння аналізувати тексти та працювати в групах;
- виховувати інтерес до історії та культури України.

Обладнання

Картки із загадками, прислів'ями

Ілюстрації із архітектурними пам'ятками доби Київської Русі

Уривки з «Повісті минулих літ» (адаптовані)

Наліпки або жетони для ігрових балів

Перебіг уроку

1. Організаційний момент (1 хв)

Коротке привітання.

«Сьогодні ми вирушаємо у подорож у дуже далеке минуле. В уявну машину часу всі сіли? Полетіли!»

Діти, сьогодні ми познайомимося з тим, з чого почалася українська література – з її давнього періоду. Давня українська література охоплює твори, створені на наших землях від XI до XVIII століття. Це час, коли писемність тільки розвивалася, а книги переписували вручну.

Що важливо знати про давню українську літературу?

Вона була тісно пов'язана з історією та релігією. Перші твори створювали в монастирях. Це були молитви, житія святих, повчання та літописи – тобто записи важливих подій.

Велике значення мало слово. Тексти писали урочистою, образною мовою. Автори прагнули навчити читача доброти, чесності, мужності, показати приклади для наслідування.

Провідний жанр – літопис. Саме в літописах вперше розповідали про князів, битви, походження нашого народу, традиції та звичаї.

Поєднання реальності й легенд. У ті часи люди вірили в чудеса та божественні знаки, тому давні твори часто містять і факти, і казкові мотиви.

Ці твори – основа нашої культури. Вони допомагають зрозуміти, як мислили наші предки, у що вірили, що вважали найважливішим у житті.

Отже, давня українська література – це не просто старовинні тексти. Це наша духовна спадщина, яка відкриває нам двері в минуле й допомагає краще зрозуміти, ким ми є сьогодні.

2. Мотивація (2 хв)

Показати картинку Золотих воріт / літописця при роботі.

Що це може бути? Як люди дізнавалися про події, коли не було Інтернету, ТБ, книжок?

Учні висловлюють свої припущення → підводимо до теми літописів і фольклору.

3. Актуалізація (3 хв)

Мінівікторина «Що це за жанр?»

Учитель читає приклади: загадку й прислів'я.

Завдання. Приклад (загадка): **Без рук, без ніг, а ворота відчиняє.** (Вітер)

Приклад (прислів'я): **Яка праця, така й заплата.**

Учні визначають жанр

Додати ще 2–3 приклади (байка, легенда, казка, пісня).

4. Вивчення нового матеріалу (15–18 хв)

Що таке давня література? (3 хв)

- Це *усна та письмова творчість*, що існувала від найдавніших часів до XV–XVI ст.
- Складається з усної народної творчості (фольклору) та писемних пам'яток Київської Русі.

Усна народна творчість (фольклор) – 5 хв

Жанри:

Загадки

Прислів'я

Казки

Пісні

Мінігра «Відгадайка»

Учитель читає 3 загадки → групи змагаються, хто швидше знайде відповідь.

Загадка 1

Без паперу і пера
Подорожує між людьми.
Що почув – те пам'ятає,
З вуст у вуста мандрує всіма.

Що це?

Фольклор (усна народна творчість)

Загадка

У давнину сидів монах,
Писав події – все як є.
Про князів і їхню славу
У книгу записав своє.

Хто це?

Літописець

Загадка 3

Не друкарка й не машина

Писала мене людина.
Роки, війни пам'ятаю,
Нашу історію зберігаю.

Що це?

Літопис / давня книга

Мікрорисновок: *«Фольклор – те, що створив народ і передавав без письма».*

4.1. Писемна література Київської Русі (10 хв)

Розповідь учителя (2 хв):

У XI–XII ст. на Русі з'являються перші книжки. Їх писали монахи в монастирях на пергаменті. Найвідоміший літописець – **Нестор**.

Головні пам'ятки : *«Повість минулих літ» «Слово про Ігорів похід»* Життя святих, проповіді.

Групова робота «Мозаїка літописця» (8 хв)

Учитель роздає групам короткі адаптовані уривки з «Повісті минулих літ», наприклад:

- про заснування Києва (Кий, Щек, Хорив і сестра Либідь)
- про прихід варягів
- про хрещення Русі

Завдання групи:

1. Прочитати уривок.
2. Визначити, про яку подію йдеться.
3. Намалювати швидкий *скетч* цієї події на аркуші (1 хв).
4. Представити класу

5. Закріплення знань (7–8 хв)

Гра «Правда чи вигадка?»

Учитель читає твердження, учні піднімають картку «Так/Ні». Приклади:

- Літописи писалися на камені. (Ні)
- Нестор – автор «Повісті минулих літ». (Так)
- Загадки – жанр писемної літератури. (Ні)

- У давнину книжку могли писати цілий рік. (Так)

Мініколо рефлексії (1 хв)

Учитель:

«Що сьогодні найбільше здивувало?».

Добірка інтерактивних завдань для 5–6 класів з давньої української літератури. Вони прості, але водночас розвивають уяву, критичне мислення й командну роботу.

1. «Літописець у класі».

- Учитель обирає «літописця» серед учнів.
- Завдання: протягом уроку він записує 3–4 важливі події (що сказали, які сценки показали).
- Наприкінці уроку «літописець» зачитує свій «міні-літопис».

2. «Казка чи літопис?».

- Учитель читає короткий уривок (наприклад, про заснування Києва або народну казку).
- Учні голосують картками «К» (казка) чи «Л» (літопис).
- Обговорення: чому саме так вирішили?

3. «Сценка з минулого».

- Групи отримують ролі: князь, воїн, літописець, казкар, селянин.
- Завдання: за 5 хвилин придумати коротку сценку, яка показує, як зберігалася пам'ять про події (хтось записує, хтось розповідає).

4. «Малюнок-пам'ять».

- Учні малюють одну сцену з літопису чи казки (наприклад, заснування міста, битву, легенду).
- Пояснюють у 2–3 реченнях, що саме вони зобразили.

5. «Так чи ні?» (гра-вікторина).

Приклади тверджень:

- «Літописи писалися рукою» (Так).
- «Казки завжди були записані в книгах у давнину» (Ні).
- «У літописах є і факти, і легенди» (Так).

6. «Дерево пам'яті».

- *На дошці малюється велике дерево.*
- *Учні на листочках пишуть, що варто зберегти для майбутніх поколінь (звичаї, пісні, історії).*
- *Листочки прикріплюються до дерева – виходить «дерево пам'яті».*

7. «Хто швидше?»

- *Учитель читає уривок із літопису чи казки.*
- *Учні мають за 1 хвилину знайти 2 ознаки тексту (наприклад: «є роки», «є фантастичні елементи»).*
- *Хто швидше назве – отримує жетон.*

6. Домашнє завдання (на вибір):

*Придумати 2 власні загадки.

*Намалювати літописця за роботою.

*Написати 5–6 речень «Що я дізнався про давню літературу»

3.2. Конспект уроку «Повість минулих літ і народні казки – як зберігається пам'ять про минуле».

Тема: Повість минулих літ і народні казки – як зберігається пам'ять про минуле

Клас: 5–6

Тип: інтерактивний / комбінований

Тривалість: 45 хв

Мета

- Ознайомити з літописом як джерелом історичної інформації;
- Показати відмінності між усною народною творчістю (казка) і письмовою пам'яткою (літопис);
- Розвивати вміння аналізувати короткий текст, створювати і відтворювати сценки;
- Виховувати повагу до історичної та культурної спадщини.

Обладнання

- Адаптований короткий уривок з «Повісті минулих літ» (2–3 абзаци), роздруковано для груп;
- Картки з ролями для сценки (Кий, Щек, Хорив, Либідь, оповідач);
- Маленькі аркуші і маркери для малюнка;
- Таймер, жетони/стікери для оцінювання.

Перебіг уроку

1. Організаційний момент (1 хв)

Коротке вітання, гумористичне налаштування: «Хто любить подорожі в часі? Сьогодні полетимо у Київ давнини!»

Діти, сьогодні ми знайомимося з «Повістю минулих літ» - найдавнішою відомою літописною пам'яткою Київської Русі. Її створив монах-літописець Нестор у Києво-Печерському монастирі.

Головна особливість цього твору – він поєднує історичні події, перекази, легенди й релігійні уявлення давніх русичів. У ньому автор прагнув не лише розповісти, що сталося, а й пояснити, звідки походить наш народ, які події формували державу та її традиції.

Тож «Повість минулих літ» - це не просто текст минулого, а історична пам'ять, завдяки якій ми можемо краще зрозуміти свої корені. Діти, сьогодні ми поговоримо про **літописи** – надзвичайно важливі пам'ятки давньої української літератури. Літописи – це книги, у яких події записували **за роками**, тобто «літо за літом». Саме тому вони й називаються *літописами*.

Головні особливості літописів:

1. **Послідовне описування подій.** Літописці фіксували, що сталося в певному році: війни, подорожі, життя князів, природні явища, важливі зміни в державі.

2. **Поєднання фактів та легенд.** У літописах можна знайти як справжні історичні події, так і перекази чи легенди, які допомагали краще зрозуміти тогочасні уявлення людей.

3. **Моральне повчання.** Літописці прагнули не лише описати минуле, а й навчити: показати, що добре, а що погано; які вчинки прославляють людину, а які – засуджують.

4. **Багатство мови та образів.** У текстах часто використовували урочисту, поетичну мову, порівняння, звернення до Бога – усе це робить літописи літературними творами, а не просто списком подій.

5. **Збереження історичної пам'яті.** Саме завдяки літописам ми знаємо, як жили наші предки, якими були перші князі, як зароджувалася наша держава та культура.

Отже, літописи допомагають нам відчутти дух минулого й зрозуміти, як формувалася історія та традиції українського народу.

2. Мотивація (3 хв)

Показати картинку (зразок: давній човен / образ Києва). Запитати: «Як ви думаєте, звідки люди дізнавалися про далеке минуле?» (очікуємо: розповіді, пісні, книги, записи).

3. Актуалізація знань (4 хв)

Коротка гра «Так/Ні»: вчитель каже твердження, діти піднімають картки.
Приклади:

- «Літописи писалися рукою». (Так)
- «Казки завжди були записані в книгах у давнину». (Ні)

4. Основна частина (25 хв)

А) Мінілекція (5 хв)

Коротко (доступно): що таке літопис, хто такі літописці, для чого писалися літописи; що таке казка/усна творчість і як вона передавалася.

Б) Робота в групах – «Літопис проти казки» (12 хв)

1. Розділити клас на 4 групи.
2. Кожній групі дається короткий уривок: дві групи – адаптований уривок із «Повісті минулих літ» (заснування міста, прихід варягів), дві групи – народна казка/переказ (короткий фольклорний текст).

3. Завдання груп:

- Прочитати (3 хв).
- Виписати 2–3 ознаки тексту (наприклад: «написано», «називає роки», «є фантастичні елементи», «передається усно», «є повтори»). (4 хв)
- Підготувати 1-хвилинну сценку або коротку розповідь, яка передає суть тексту (5 хв).

В) Презентація груп (8 хв)

Кожна група швидко показує сценку або озвучує висновки.

5. Закріплення (6 хв)

Коротке завдання «Мікроаналіз»: вчитель показує 3 твердження на дошці – учні за сигналом голосують (піднімають руку) і в один реченні пояснюють вибір.

Твердження приклади:

- «Літопис – це казка» (Ні).
- «Казка може пояснювати, чому з'явився певний звичай» (Так).
- «Літопис допомагає дізнатися про реальні події» (Так).

6. Рефлексія (2–3 хв)

Коло: кожен учень називає одне слово, яке асоціюється у нього з уроком (наприклад: «книга», «казка», «місто», «літописець»). Інтерактивні завдання

1. «Хто я?» (рольова гра)

- Учитель роздає картки з іменами персонажів (Кий, Щек, Хорив, Либідь, літописець, казкар).
- Учні ставлять одне одному запитання, щоб здогадатися, хто вони.
- Завдання: показати, що літопис і казка зберігають пам'ять через образи й героїв.

2. «Літопис чи казка?»

- Учитель читає короткі уривки (наприклад, про заснування Києва чи фантастичну казку).
- Учні голосують картками «Л» (літопис) або «К» (казка).
- Обговорення: чому саме так вирішили, які ознаки допомогли.

3. «Сценка з минулого»

- Групи отримують завдання інсценізувати:
- заснування міста (літопис),
- фантастичну пригоду (казка).
- Учні показують, як по-різному зберігалася пам'ять про події.

4. «Малюнок-пам'ять»

- Кожен учень малює сцену з літопис

7. Домашнє завдання

1. Намалювати і підписати одну сцену із сьогоднішньої сценки (5–6 речень під малюнком).
2. Скласти 2 короткі запитання про те, що таке літопис (для друга/друзів).
3. Вивчити 1 прислів'я або загадку та підготувати пояснення її значення.

3.3. Конспект уроку «Філософія і поезія Григорія Сковороди – шлях до свободи й щастя».

Тема: «Філософія і поезія Григорія Сковороди – шлях до свободи й щастя»

Клас: 9

Тип: інтерактивний / комбінований

Тривалість: 45 хв

Мета:

- Ознайомити учнів із життям та творчістю Григорія Сковороди як мислителя й поета.
- Показати головні ідеї його філософії: «сродна праця», духовна свобода, щастя в простоті.
- Розвивати вміння аналізувати художній і філософський текст, знаходити моральні й етичні ідеї.
- Виховувати повагу до української культурної спадщини та цінність внутрішньої свободи.

Обладнання

- Адаптовані уривки з творів Сковороди («Всякому городу нрав і права», «Басні Харківські», філософські листи).
- Картки з ролями для сценки (філософ, учень, селянин, пан, оповідач).
- Аркуші та маркери для створення «дерева щастя».
- Таймер, жетони/стікери для оцінювання.

Перебіг уроку

1. Організаційний момент (1 хв)

Привітання:

«Хто любить шукати відповіді на вічні питання?

Сьогодні ми зустрінемося з українським філософом, який усе життя шукав істину – Григорієм Сковородою».

2. Мотивація (3 хв)

Показати портрет Сковороди. Запитати:

- «Як ви думаєте, чи може людина бути щасливою без грошей і слави?»

Очікувані відповіді: так/ні, залежить від внутрішнього світу.

3. Актуалізація знань (4 хв)

Гра «Так/Ні»:

- «Сковорода мандрував Україною все життя» (Так).
- «Він прагнув стати багатим і відомим» (Ні).

- «Його твори поєднують поезію і філософію» (Так).

4. Основна частина (25 хв)

А) Мінілекція (5 хв)

- Коротко про життя: навчання в Києво-Могилянській академії, мандрівки, відмова від кар'єри при дворі.

- Головні ідеї:
- «Сродна праця» – кожен має знайти справу, яка відповідає його природі.
- Щастя – у внутрішній гармонії, а не в багатстві.
- Свобода – духовна, незалежність від зовнішніх умов.

Григорій Сковорода (1722–1794) – видатний український філософ-просвітник, поет, педагог, байкар, композитор та мандрівник, який обрав шлях вільного життя, що знайшло відображення у його афоризмі «Світ ловив мене, але так і не спіймав». Він народився на Полтавщині, навчався у Києво-Могилянській академії, вільно володів багатьма мовами, мандрував Європою та Україною, ніколи не мав власного дому і присвятив життя пошуку істини та духовної свободи, навчаючи через власні твори («Сад божественних пісень», «Байки Харківські») та систему педагогіки.

Життя:

Походження та освіта: Народився в родині козака, вступив до Києво-Могилянської академії в 12 років, але не здобув вищої освіти, віддавши перевагу самостійному навчанню.

Мандрівний спосіб життя: Провів життя мандрівника, викладаючи в різних містах (Переяслав, Харків), але завжди залишаючись вірним своїм принципам свободи.

Особистість: Був універсалом – знав 8+ мов, грав на музичних інструментах (сопілка, орган), був вегетаріанцем, спав мало, дотримувався здорового способу життя.

Останні роки: Жив у Знаменському монастирі та селі Іванівка (Курська область), готуючи свої рукописи для учня Коваленського перед смертю. Помер у 1794 році.

Творчість:

Філософія: Зосереджена на етиці, самопізнанні («Пізнай самого себе»), моральності та пошуку щастя, гармонії внутрішнього світу з зовнішнім.

Жанри: Зачинатель української байки (збірка «Байки Харківські»), ліричні збірки («Сад божественних пісень»), філософські діалоги та трактати.

Педагогіка: Розробив унікальну систему оцінювання учнів (наприклад, замість балів писав «вельми туп» або «звіроч востроє»), виступав за рідномовне навчання.

Мови та стилі: Писав староукраїнською та латиною, володів античною філософією, поєднував різноманітні стилі, цитуючи Біблію та античних авторів.

Спадщина:

Сковорода жив так, як навчав, залишаючись прикладом гармонії слова і діла.

За життя жоден його твір не був надрукований, але його поезії та філософія поширювалися у народі.

Його афоризми та ідеї про свободу, щастя і самопізнання є невід'ємною частиною української культури, а його образ – символом української мудрості та незламності.

Б) Робота в групах – «Філософ проти світу» (12 хв)

1. Клас ділиться на 4 групи.
2. Дві групи отримують уривок із поезії («Всякому городу нрав і права»), дві – уривок із байки («Басні Харківські»).
3. Завдання:
 - Прочитати текст (3 хв).
 - Виписати 2–3 головні ідеї (наприклад: «сміється з людських вад», «показує мораль», «закликає до свободи»). (4 хв)

- Підготувати коротку сценку: діалог між Сковородою та героями (5 хв).

В) Презентація груп (8 хв)

Кожна група показує сценку або озвучує висновки.

Інтерактивні завдання

1. «Сродна праця» – пошук себе

- Учні отримують картки з різними видами діяльності (малювання, спів, математика, спорт, допомога іншим, керівництво).
- Завдання: обрати те, що найбільше відповідає їхнім інтересам, і пояснити, чому саме ця діяльність може бути їхньою «сродною працею».
- Обговорення: чи співпадає це з думкою Сковороди про щастя?

2. «Філософський діалог»

- У парах: один учень – «Сковорода», інший – «учень».
- «Учень» ставить запитання про щастя, свободу, працю. «Сковорода» відповідає, використовуючи афоризми або власні формулювання.
- Потім ролі змінюються.

3. «Афоризм у дії»

- На дошці – кілька афоризмів Сковороди («Світ ловив мене, та не спіймав», «Не той щасливий, хто бажає багатства, а той, хто задовольняється малим»).
- Учні в групах придумують коротку сценку або сучасну ситуацію, яка ілюструє цей вислів.

4. «Мораль байки»

- Учитель читає уривок із «Басні Харківські».
- Учні мають за 2 хвилини сформулювати мораль у власних словах і записати на стікері.

- Потім усі стікери прикріплюються на дошку – виходить «дерево моралі».

5. «Щастя на долоні»

- Кожен учень на аркуші малює свою «долоню».
- У пальцях записує п'ять речей, які роблять його щасливим.
- Обговорення: чи це внутрішні чи зовнішні чинники?

Як це співвідноситься з ідеями Сковороди?

6. «Філософський квест»

- У класі розміщені картки з цитатами Сковороди.
- Учні мають знайти їх, прочитати й пояснити, що вони означають.
- За кожне пояснення група отримує жетон.

7. «Сковорода сьогодні»

- Учні у групах складають короткий пост для соцмереж (3–4 речення), якби Сковорода жив у наш час.

- Завдання: передати його ідеї сучасною мовою.

Ці вправи допоможуть учням не лише зрозуміти творчість Сковороди, а й відчувати її актуальність у власному житті.

5. Закріплення (6 хв)

Мікроаналіз: учитель показує твердження, учні голосують і пояснюють.

- «Сковорода вважав, що щастя – у багатстві» (Ні).
- «Сродна праця – це робота, яка відповідає природі людини» (Так).
- «Його твори актуальні й сьогодні» (Так).

6. Рефлексія (2–3 хв)

Коло:

кожен учень називає одне слово, яке асоціюється з уроком («свобода», «щастя», «філософ», «праця»).

7. Домашнє завдання

1. Намалювати «дерево щастя» – що робить людину щасливою (5–6 речень пояснення).

2. Скласти 2 запитання про ідеї Сковороди для друга.

3. Вивчити 1 афоризм Сковороди («Світ ловив мене, та не спіймав»).

Цей урок допоможе учням не лише познайомитися з творчістю Сковороди, а й замислитися над власними цінностями та шляхом до щастя.

3.4. Конспект уроку: «Творчість Івана Вишенського»

Тема: Творчість Івана Вишенського.

Клас: 9

Тип уроку: комбінований

Тривалість: 45 хв

Мета уроку

Учні повинні:

- дізнатися про життя та творчість Івана Вишенського;
- зрозуміти, що таке полемічна література;
- навчитися аналізувати уривки його творів;
- розвивати критичне мислення та вміння працювати в групах;
- виховувати повагу до культурної спадщини України.

Обладнання

- Ілюстрації (портрет Івана Вишенського, Афонський монастир, світлини стародруків).
- Адаптовані уривки з його «Послань».
- Картки із завданнями для груп.
- Жетони/наліпки для ігрових балів.

Перебіг уроку

1. Організаційний момент (1 хв)

Привітання: «Сьогодні ми познайомимось з людиною, яка понад 400 років тому писала про правду, віру й справедливість». Іван Вишенський -хто він такий?
Іван Вишенський-

- Народився приблизно у 1545–1550 рр. у містечку Судова Вишня на Львівщині.
- Був монахом, більшу частину життя провів у монастирях на горі Афон у Греції.
- Писав твори українською мовою, звертаючись не до князів чи багатих, а до простих людей.
- Помер після 1620 р., залишивши значний спадок у літературі.

Що він писав?

- Його твори належать до полемічної літератури – це література, яка вела суперечку, захищала православну віру й критикувала несправедливість.
- Найвідоміші твори:
- «Послання до єпископів»
- «Викриття латинських єресей»
- «Книжка» (збірка його послань).

Основні ідеї Вишенського

- Правда й віра важливіші за багатство.
- Він критикував жадібність і розкіш духовенства.
- Закликав людей до простоти й духовної чистоти.
- Захищав інтереси простих людей, а не можновладців.

Чому він важливий для нас сьогодні?

- Вишенський показує, що література може бути не лише художньою, а й зброєю у боротьбі за справедливість.
- Його твори навчають нас цінувати чесність, духовність і правду.
- Він – приклад людини, яка обрала шлях служіння ідеалам, а не кар'єрі чи багатству.

Варто запам'ятати:

1. Іван Вишенський – мандрівний монах і письменник-полеміст.
2. Його твори – це боротьба за правду й віру.
3. Він писав для простих людей, закликаючи до духовної чистоти.
4. Його творчість – вершина української полемічної літератури.

2. Актуалізація знань (5 хв)

Міні-вікторина «Що я знаю про давню літературу?»

- Хто написав «Слово про похід Ігорів»?
- Що таке літопис?
- Які пам'ятки Київської Русі ви знаєте?

3. Вивчення нового матеріалу (15 хв)

Творчість Івана Вишенського.

• Його твори належать до полемічної літератури – це література, яка вела суперечку, захищала православну віру й критикувала несправедливість.

- Найвідоміші твори:
- «Послання до єпископів»
- «Викриття латинських єресей»
- «Книжка» (збірка його послань).

Основні ідеї Вишенського

- Правда й віра важливіші за багатство.
- Він критикував жадібність і розкіш духовенства.
- Закликав людей до простоти й духовної чистоти.
- Захищав інтереси простих людей, а не можновладців.

Чому він важливий для нас сьогодні?

• Вишенський показує, що література може бути не лише художньою, а й зброєю у боротьбі за справедливість.

• Його твори навчають нас цінувати чесність, духовність і правду.
• Він – приклад людини, яка обрала шлях служіння ідеалам, а не кар'єрі чи багатству.

Варто запам'ятати:

1. Іван Вишенський — мандрівний монах і письменник-полеміст.
2. Його твори — це боротьба за правду й віру.
3. Він писав для простих людей, закликаючи до духовної чистоти.

4. Його творчість — вершина української полемічної літератури

Інтерактив «Хто він?»

Учні отримують картки з фактами про Вишенського й складають «паспорт письменника» (ім'я, роки життя, місце, головні твори).

4. Закріплення знань (15 хв)

Групові завдання:

- Гра «Адвокати правди»: кожна група отримує уривок із твору Вишенського й пояснює, яку проблему він порушує (жадібність, несправедливість, байдужість).
- Рольова гра «Дискусія»: одна група – «єпископи», інша – «Іван Вишенський». Учні інсценізують суперечку про правду й справедливість.
- Творче завдання: скласти сучасний «пост» у соцмережах від імені Вишенського (короткий заклик до чесності й духовності).

5. Рефлексія та підсумок (8 хв)

- «Мікрофон»: кожен учень завершує фразу «Іван Вишенський навчає нас...».
- Учитель підсумовує: «Творчість Вишенського – це голос правди й совісті, який звучить крізь століття».

6. Домашнє завдання

- Намалювати символ, який міг би стати емблемою творчості Івана Вишенського.
- Написати коротке «послання» сучасним людям у стилі Вишенського (3–4 речення).

3.5. Конспект уроку: «Слово про похід Ігорів» – видатна пам'ятка давньої української літератури.

Тема: «Слово про похід Ігорів» – видатна пам'ятка давньої української літератури.

Клас: 5–6

Тип уроку: комбінований

Тривалість: 45 хв

Мета уроку

Учні повинні:

- Ознайомити учнів із поняттям давньої літератури та її пам'ятками.
- Познайти з уривками «Слова про похід Ігорів».
- Розвивати навички аналізу тексту, групової роботи та творчого мислення.
- Виховувати інтерес до історії та культури України.

Обладнання

- Картки із загадками, прислів'ями
- Ілюстрації архітектурних пам'яток Київської Русі
- Адаптовані уривки з «Повісті минулих літ» та «Слова про похід Ігорів»
- Наліпки/жетони для ігрових балів.

Перебіг уроку

1. Організаційний момент (1 хв)

Привітання: «Сьогодні ми вирушаємо у подорож у дуже далеке минуле. В уявну машину часу всі сіли? »

Діти, уявіть, що ми сіли в машину часу й повернулися на тисячу років назад. Тоді люди ще не мали сучасних книжок, але вже писали тексти, які зберегли для нас історію, легенди й думки. Ці тексти ми називаємо давньою літературою.

Що таке давня література?

Це твори, написані багато століть тому, ще за часів Київської Русі.

Вона розповідає про життя князів, битви, вірування, природу та народні традиції.

У давній літературі часто поєднуються історія й художні образи.

Основні пам'ятки давньої літератури:

- «Повість минулих літ» - літопис, де записано історію Київської Русі, князів, їхні подвиги.
- «Слово про похід Ігорів» - поетичний твір про невдалий похід князя Ігоря проти половців. У ньому є і героїчні сцени, і сумні переживання, і прекрасні описи природи.
- Проповіді та житія святих – тексти, які вчили людей добру й віри.
- Народні казки та легенди – вони теж збереглися з тих часів і показують світогляд наших предків.

2. Актуалізація знань (5 хв)

Гра «Загадковий ключ»

- Учитель читає загадки/прислів'я про князів, дружину, битви.
- Учні відгадують і отримують жетони.
- Обговорення: що вони вже знають про Київську Русь.

3. Вивчення нового матеріалу (15 хв)

Діти, сьогодні ми познайомимося з твором, який називають «перлиною давньої літератури». Це «Слово про похід Ігорів» - поетичний твір, написаний понад 800 років тому. Це один із найвідоміших творів давньої української літератури, написаний у XII столітті невідомим автором. Він розповідає про невдалий похід князя Ігоря Святославовича проти половців і показує не лише військові події, а й переживання людей, красу природи та заклик до єдності руських князів.

Про що йдеться у творі?

- У 1185 році князь Ігор Святославович вирушив у похід проти половців – кочових племен, які нападали на Русь.
- Попри затемнення сонця (що вважалося поганим знаком), князь не відмовився від походу.
- Спочатку русичі перемогли, але потім половці зібрали велике військо й розгромили дружину Ігоря.
- Князь потрапив у полон, а його дружина Ярославна плакала на валу в Путівлі, звертаючись до сил природи, щоб урятувати чоловіка.
- Зрештою Ігор утік із полону й повернувся додому.

Особливості твору

- У ньому багато образів природи: сонце, вітер, ріки, які ніби співчують людям.

Що це за твір?

«Слово про похід Ігорів» - це давній літературний твір, написаний приблизно наприкінці XII століття. Автор невідомий. У творі розповідається про невдалий похід князя Ігоря Святославича проти половців.

Про що розповідається?

Князь Ігор вирішує йти в похід сам, не дочекавшись допомоги інших князів. Через це його військо зазнає поразки, а сам Ігор потрапляє в полон. Пізніше йому вдається втекти.

Головна тема:

Єдність руських князів

Любов до рідної землі

Відповідальність правителя за народ

Головна думка:

Автор показує, що роз'єднаність і гордість князів призводять до поразок. Лише разом, підтримуючи один одного, можна захистити Батьківщину.

Головні образи:

Князь Ігор – сміливий, але надто самовпевнений

Ярославна – дружина Ігоря, символ любові й вірності

Природа – ніби жива, співчуває героям і попереджає про небезпеку

Роль природи

Природа в творі «говорить» з людьми: вітер, сонце, ріки допомагають або застерігають. Це робить твір поетичним і емоційним.

Чому цей твір важливий?

Це пам'ятка давньої літератури

Вчить патріотизму, дружбі та відповідальності

Показує, як важливо думати не лише про себе, а про весь народ

Короткий висновок:

«Слово про похід Ігорів» - це не просто розповідь про війну, а урок для всіх поколінь: тільки єдність і мудрість ведуть до перемоги.

4. Закріплення знань (15 хв)

Інтерактив «Фотоархеолог»:

учні розглядають ілюстрації архітектурних пам'яток і визначають, що вони могли означати для людей того часу.

- Читання уривку (адаптованого): опис походу князя Ігоря.
- Гра «Детективи тексту»:
- Учні в групах отримують уривок.
- Завдання: знайти ключові слова (імена, події, образи природи).
- Записати їх на картках і пояснити значення.

Інтерактивні завдання:

- Гра «Комікс-майстерня»: кожна група створює 3–4 кадри коміксу за уривком.
- Рольова гра «Рада князів»: учні розігрують сцену, де князі радяться перед походом.
- Квест «Знайди союзників»: учитель роздає картки з іменами персонажів (Ігор, дружина, половці, природа). Учні мають знайти «союзників» і пояснити, як вони пов'язані.

5. Рефлексія та підсумок (8 хв)

- **«Мікрофон»:** кожен учень завершує фразу «Сьогодні я дізнався...»

Підсумок для учнів

«Слово про похід Ігорів» - це не лише розповідь про битву, а й поетичний урок історії та моралі: бути сміливими, любити свою землю й пам'ятати, що сила народу – в єдності. Чому важливо читати «Слово про похід Ігорів»?

- Воно показує, що наші предки цінували мужність, честь і любов до рідної землі.
- Це пам'ятка культури, яка зберегла для нас думки й почуття людей Київської Русі.
- Твір навчає, що роз'єднаність приносить поразку, а єдність – перемогу.

6. Домашнє завдання

- Намалювати ілюстрацію до «Слова про похід Ігорів» або скласти 5 запитань для однокласників.

Основні джерела

- «Слово про похід Ігорів» (адаптовані уривки для школярів).
- «Повість минулих літ» (уривки в адаптованому викладі).

Навчальні та методичні матеріали

- Українська література. Хрестоматія для 5–6 класів.
- Підручник з української літератури для 5 класу (авт. О. Авраменко, інші сучасні видання).
- Методичні рекомендації МОН України щодо вивчення давньої літератури.

Додаткові джерела

- Антологія давньої української літератури (XI–XVIII ст.).
- Науково-популярні статті про Київську Русь та її культуру.
- Ілюстративні матеріали: зображення Софії Київської, Золотих воріт, літописних мініатюр.

- Народні прислів'я та загадки, пов'язані з темою мужності, єдності, боротьби.

Висновки до розділу 3.

У розділі презентовані конспекти уроків із давньої української літератури для учнів 5, 6 та 9 класів закладів загальної середньої освіти. У кожному з конспектів використані інтерактивні технології навчання, які допомагають активізувати увагу учнів, розвинути їх зацікавлення творами давнього українського письменства, яке є підґрунтям подальшого розвитку вітчизняної літератури.

Розроблені уроки присвячені особливостям давньоукраїнського літописання, зокрема проаналізована «Повість минулих літ», проведені паралелі між творами давніх авторів та фольклором. Також конспекти уроків присвячені видатній пам'ятці давньої української літератури «Слову про похід Ігорів», в яких учні знайомляться ці специфікою давньої поеми, вивчають зміст та особливості образної системи шляхом використання інтерактивних технологій.

Окремі уроки присвячені творчості Івана Вишенського та Григорія Сковороди. У цих конспектах учням пропонується інтерактивний підхід до аналізу творчості двох видатних давніх авторів.

У конспектах використані такі інтерактивні методи навчання: Рольові ігри, Ігри-вікторини, Мікрофон, Дерево пам'яті, Мініколо рефлексій, Мозковий штурм, Дискусія, Коло ідей, Мозаїка тощо.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження феномену давньоукраїнської літератури в контексті вивчення її особливостей у закладі загальної середньої освіти доведено, що ця літературна традиція є не лише історичним явищем, а й активним чинником формування національної ідентичності, моральних засад та культурної самосвідомості українського народу. Саме тому прикметно важливим завданням є розробка сучасного методичного забезпечення навчального процесу.

У кваліфікаційній роботі зазначено, що формування давньоукраїнської літератури відбувалося в умовах складної історичної динаміки, що охоплює період від християнізації Русі (988 р.) до кінця XVIII століття. Цей етап розвитку української культури позначений активним впливом християнської традиції, візантійської духовності, а згодом – європейських гуманістичних і барокових ідей. Літературна творчість того часу була тісно пов'язана з релігійними, освітніми та політичними процесами, що визначали культурну парадигму українського суспільства.

Під час дослідження проаналізовані етапи розвитку давнього українського письменства, його специфічні риси, особливості жанрової системи та авторської свідомості давнього письменника. Зазначено, що жанри давнього письменства обслуговували практичні потреби (церква, держава, юридичні питання): літописи («Повість минулих літ»), житія, повчання («Повчання дітям» Володимира Мономаха), патерики («Києво-Печерський патерик»), «Слово о полку Ігоревім». Давнє письменство пов'язане із фольклором. Зазначено, що оригінальні твори виникали на перетині фольклорних та літературних традицій.

У роботі окреслено, що одним із ключових осередків літературної творчості XI–XII століть був Києво-Печерський монастир. Саме тут створювалися житія святих, зокрема житіє Феодосія Печерського, яке стало зразком духовної біографії. Монастирська традиція сприяла розвитку жанру повчань, проповідей, а також літописання – як форми історичної рефлексії.

Полемічна проза є літературою ідеологічного спротиву. У XVI–XVII століттях виникає жанр полемічної прози, що реагує на виклики католицизму та унії. Твори Івана Вишенського, Мелетія Смотрицького, Стефана Зизанія – це приклади літератури, що поєднує богословську аргументацію з політичною позицією. Стиль – гострий, публіцистичний, з елементами сатири, інвективи, апеляції до народної свідомості. Барокова література позначена естетикою складності. У XVII–XVIII століттях давньоукраїнська література набуває рис барокової естетики: складна метафорика, контрастність, риторичне багатство. Цей стиль відображає глибину духовних пошуків, кризу ідентичності, прагнення до гармонії між земним і небесним. Барокова поезія, драматургія, філософські трактати (Григорій Сковорода) є завершальним етапом давньої літературної традиції. Доведено, що ідеї, закладені в давній літературі – сакральність землі, християнська мораль, історична пам'ять, духовний спротив, освітня місія – стали підґрунтям формування української культурної ідентичності, яка зберігається і трансформується донині.

Отже, в сучасному культурному та освітньому просторі давньоукраїнська література активно переосмислюється, цитуються її тексти, створюються театральні вистави, наукові праці, цифрові проекти, що свідчить про її живу присутність у національному дискурсі.

У дослідженні зазначено, що інтерактивні методи у процесі вивчення давньої літератури в школі надають широкі можливості, оскільки вони роблять складні та віддалені від сучасності тексти ближчими, зрозумілішими й більш захопливими для учнів. Відбувається активізація пізнавальної діяльності, учні не просто пасивно читають твір, а беруть участь у дискусіях, рольових іграх, дебатах. Завдяки інтерактиву формується інтерес до тексту та бажання глибше його аналізувати, відбувається формування критичного мислення. Під час роботи з давніми творами учні вчаться ставити запитання, співвідносити текст із контекстом епохи, аналізувати символіку, моральні й філософські проблеми. Так, інтерактивні методи (наприклад, метод «Прес», дискусії, Мозковий штурм) допомагають виявляти різні точки зору. Розвиток комунікативних навичок є

важливим результатом навчання. Робота в групах, інсценізації та літературні проекти формують уміння слухати й переконувати, аргументувати власну позицію.

Під час інтерактивних уроків відбувається моделювання історико-культурного контексту. За допомогою інтерактивних методів (створення презентацій, карт ідей, історичних реконструкцій) учні краще уявляють побут, світогляд і моральні засади давніх епох. Важливим є емоційне залучення, яке виявляється в рольових іграх, театралізації, квестах тощо. Використання сучасних освітніх технологій (Kahoot, Padlet, Jamboard) дозволяє створювати вікторини, інтерактивні карти, комікси, що оживлюють давню літературу.

Інтерактивні методи у вивченні давньої літератури допомагають перетворити «важкий» для сприйняття матеріал на живий, зрозумілий та актуальний, сприяють глибокому розумінню й формуванню власної оцінки культурної спадщини.

У кваліфікаційній роботі презентовані конспекти уроків із давньої української літератури для учнів 5, 6 та 9 класів закладів загальної середньої освіти. У кожному з конспектів використані інтерактивні технології навчання, які допомагають активізувати увагу учнів, розвинути їх зацікавлення творами давнього українського письменства, яке є підґрунтям подальшого розвитку вітчизняної літератури.

Розроблені уроки присвячені особливостям давньоукраїнського літописання, зокрема проаналізована «Повість минулих літ», проведені паралелі між творами давніх авторів та фольклором. Також конспекти уроків присвячені видатній пам'ятці давньої української літератури «Слову про похід Ігорів», в яких учні знайомляться ці специфікою давньої поеми, вивчають зміст та особливості образної системи шляхом використання інтерактивних технологій.

Окремі уроки присвячені творчості Івана Вишенського та Григорія Сковороди. У цих конспектах учням пропонується інтерактивний підхід до аналізу творчості двох видатних давніх авторів.

У конспектах використані такі інтерактивні методи навчання: Рольові ігри, Ігри-вікторини, Мікрофон, Дерево пам'яті, Мініколо рефлексій, Мозковий штурм, Дискусія, Коло ідей, Мозаїка тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров О. Старокиївська агіографічна проза. Одеса: Астропринт, 1999.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Київ, 1999. 560 с.
3. Антологія давньої української літератури. Київ: Либідь, 2000.
4. Башкір О.І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 60. С. 33–44.
5. Білоус П. Естетичне значення давньої української літератури. *Актуальні питання української медієвістики*. Житомир, 2009. С. 28–46.
6. Білоус П. Зародження української літератури. Житомир, 2001.
7. Білоус П. Жанрова система української літератури (період Київської Русі). *Слово і час*. 2002. № 2. С. 19–24.
8. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст.: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 424 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Білоус П.В., Білоус О.П. Українська література XI–XVIII ст.: навч. посіб. для самостійної роботи студента. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 360 с. (Серія «САМ!»).
10. Біницька К.М. Використання активних методів навчання. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Вип. 4. 2015. С. 74–78.
11. Буштрук Л.І. Інтерактивні методи навчання. Чернігів: НДУ ім. Т.Г. Шевченка, 2018.
12. Варзацька Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. *Дивослово*. 2005. №2. С. 5–9.
13. Вишенський І. Твори / упоряд. М. Возняк. Львів: Світ, 1996.
14. Відкриті уроки з української мови та літератури: посібник для вчителя / уклад. Н.Д. Павлова. Харків: Основа, 2008. Вип. 2. 159 с. (Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»; вип. 9 (58)).

15. Відкриті уроки з української мови та літератури: посібник для вчителя / уклад. Н.Д. Павлова. Харків: Основа, 2010. Вип. 3. 191 с. (Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»).
16. Возняк М. Історія української літератури: [у 2 кн.]. Львів, 1992. Кн. 1.
17. Возняк М. Історія української літератури: у 3 т. Львів: Світ, 1995.
18. Волошина Н.Й. Сучасний урок літератури в школі. Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник. К.: Ленвіт, 2002. С. 151–156.
19. Давня українська література. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Давня_українська_література (дата звернення: 10.10.2025).
20. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. Витоки педагогічної майстерності. 2014. Вип. 14. С. 74–79.
21. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2004. 351 с.
22. Електронна бібліотека української літератури. URL: <http://litopys.org.ua> (дата звернення: 05.08.2025).
23. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать. *Антологія давньої української літератури*. Київ: Либідь, 2000. С. 45.
24. Інтерактивне навчання на уроках української мови та літератури: навчальний посібник / Упоряд. К.Ю. Голобородько, Н.П. Ткаченко. Х.: Основа, 2007. 176 с. (Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»; вип. 4 (41)).
25. Історія української літератури / Д. Чижевський. Київ: Либідь, 1994. 567 с.
26. Квіт С. Медіа та ідентичність: культурологічні аспекти української літератури. Київ: Академія, 2010.
27. Мирончук Ю., Башманівська Л. Інтерактивне навчання на уроках української літератури. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 16 с.
28. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. К.: Вища школа, 2007. 415 с.

29.Нестор Літописець. Повість минулих літ / пер. з давньорус., упоряд. В. Яременко. Київ: Дніпро, 1982.

30. Новик О.П. Історія української літератури (давньої): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ольга Новик; М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т філології. Київ: Центр учб. літ., 2007. 222 с.

31.Олійник І.С., Іваненко В.К., Рожило Л.П., Скорик А.С. Методика викладання української мови у школі. Київ, 1979. 311 с.

32.Падалко О. В. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. *Завучу все для роботи*. 2015. Вип. 7. С. 13–18.

33. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: Ленвіт, 2000. 384 с.

34.Повість минулих літ / пер. з давньоукр., упоряд. В. Яременко. Київ: Дніпро, 1982.

35.Погорєлова А.Д. Інноваційність методики навчання української літератури. Ізмаїл: ІДГУ, 2021.

36.Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

37.Руденко Н. М. Інтерактивне навчання на уроках математики в початковій школі. *Початкова слова*. Вип. 11. 2014. С. 45–59.

38.Савченко О.Я. Літературне читання: інтерактивні методи і прийоми. Київ: Освіта, 2014. С. 2–3.

39.Семчук Д. Творчо-дослідницькі та інтерактивні технології навчання на уроках української словесності. Тернопіль, 2007. 195 с.

40.Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видав. група «Основа», 2003. 80 с.

41.Сковорода Г. Сад божественних пісень. Харків: Фоліо, 2003. 320 с.

42.Сліпушко О. Софія київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII століття). К.: Аконіт, 2002.

43.Слово про Ігорів похід. Київ: Либідь, 2001.

- 44.Соболь В.О. З глибини віків. Вивчення давньої української літератури в школі. К.: «Зодіак-Еко», 1995.
- 45.Сулима В. Біблія і українська література. К.: Освіта, 1998.
46. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. URL: https://pidruchniki.com/1584072013995/pedagogika/teoretichni_osnovi_suchasnoyi_ukrayinskoji_pedagogiki (дата звернення: 22.11.2025).
47. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2013. 312 с.
- 48.Толочко П. Тисячоліття давньоруського літописання. *Київська старовина*. 1999. № 1. С. 3–13.
- 49.Ушкалов Л. Феномен української полемічної літератури. *Есеї про українське бароко*. К.: Факт, 2006. С. 121–132.
- 50.Франко І. Історія української літератури. *Зібрання творів: у 50 томах*. Т. 40. К.: Наук. думка, 1983.
- 51.Хоменко-Семенова Л.О. Інтерактивні технології навчання як чинник підвищення якості підготовки студентів у технічному ВНЗ. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. Вип. 19. 2013. С. 252–257.
- 52.Чижевський О.І. Історія української літератури. Тернопіль, 1994.
- 53.Шатківська В. Система інтерактивних форм, методів і прийомів сприймання епічного твору в єдності змісту і форми студентами педагогічного коледжу. *Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Вип. 12. Част. II. С. 48–52.
- 54.Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ століття (1900–1941): стан і статус. Харків: Акта, 2001. 432 с.
- Шевчук В. Збережено на віки. *Дорога в тисячу років*. К.: Дніпро, 1990.
- 55.Шевчук В.О. Муза Роксоланська: українська література XVI–XVIII століть: у 2 кн. К.: Либідь, 2004–2005. Кн. 1: Ренесанс. Раннє бароко. 2004. 398 с.

56. Шевчук В.О. Муза Роксоланська: українська література XVI–XVIII століть: у 2 кн. К.: Либідь, 2004–2005. Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. 2005. 726 с.

57. Шуляр В. Методична лоція: бібліографічний путівник учителя літератури. Миколаїв: Іліон, 2008. 336 с.

58. Шуляр В.І. Сучасний урок української літератури. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 121 с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 9 (70)).

59. Щербина В.Г. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури. Харків: Основа, 2005. 96 с.

60. Яковенко Н. Паралельний світ: дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 2002. 447 с.